

Art. nr. 5 1997 fra Blaker og Sørum historielag

Rånåsfossen - fossefall og stryk før kraftverket kom

Det er prisverdig at Akershus Energiverk ved sitt 75-års jubileum har utgitt boka «En fortelling om fossen og samfunnet». Forfatteren Bjørn Bjørnsen har samlet en masse godt stoff.

Selv ønsker jeg å gi et lite tillegg til bokas historiske framstilling på side 17, om fossen, med overskrift Rånåsfoss.

Det henvises her til «bygdeboka». Av stoffet kjenner en igjen bygdeboka for Aurskog og Blaker. Men som rimelig kan være, stopper denne bokas framstilling midt i Glomma. Den vestre delen av Glomma med fossefall og stryk, og eiendommene på vestsiden lå i det gamle Sørum. I 1914 var vestsiden under Sørum tinglag, mens østsiden hørte under Urskog tinglag.

Derfor er det naturlig å gå til kilden og ta for seg selve kjøpekontrakten og skjøtet som gjorde Amtet til eier av fosseområdet. Utskriften jeg har av denne er bekreftet av sorenskriveren i Nes, og er en fotokopi av originalene. Selv om fallrettighetene og en del strender tidligere var kjøpt opp av konsul A.O. Haneborg med flere, gir dokumentene likevel en god angivelse av de opprinnelige eiendommers eierskap.

Hva kjøpekontrakt og skjøte forteller

Kjøpekontrakten ble til «under 4. og 5. juni 1914» med en av Akershus Amtsting nedsatt vandfaldskomiteé, som kjøper. Den 26. juni 1914 vedtok Akershus Amtsting kontrakten; og den 4. september 1914 ble

den «approbert i statsraad». Skjøtet ble tinglyst 21. oktober 1914.

Både kjøpekontrakten og skjøtet behandler vestsiden og østsiden av elvas fossefall/stryk hver for seg:

«De os tilhørende eiendomme i

I Sørum tinglag

- a) gnr. 23 bnr. 3 Simarud Fossefald no 1
- b) gnr. 24 bnr. 2 Neslerud Fossefald no 2
- c) gnr. 24 bnr. 3 Neslerud, Neslerud fos
- d) gnr. 23 bnr. 4 og 5 av Simarud

II Følgende eiendomme i Urskog tinglag:

- a) gnr. 69 bnr. 8 Sandnes (Strand og Vandret)
- b) gnr. 69 bnr. 10 Sandnes Linneberg
- c) gnr. 71 bnr. 9 Eid (Sagbakken)
- d) gnr. 71 bnr. 11 Eid (Raanaasfos)
- e) gnr. 71 bnr. 18 Hulstranden, pladsen Hullet
- f) gnr. 69 bnr. 12 Greenstranden
- g) gnr. 69 bnr. 13 Karistranden»

Både kjøpekontrakten og skjøtet inneholder flere bestemmelser og punkter som ikke er tatt med her. I kjøpekontrakten er nevnt «haandgivne gnr. 69 bnr. 3 og 5 Sandnes», men disse bruksnumre er ikke med i skjøtet. Det er grunn til å legge merke til at ordet foss bare er benyttet to ganger i dokumentet, I c) Neslerud, Neslerud fos og II d) Eid, (Raanaasfos). Den siste kunne like gjerne vært kalt «Eidsfos». Men det var ordet i parentes som senere slo igjennom og ble framtidensnavnet på stedet, fossen og kraftverkene. Årsaken til at I d) er plassert som den er i kontrakten, berodde på at gården Neslerud eide gnr. 23 bnr. 1, 4 og 5.

Nye eiendomsoverdragelser bekrefter

Sammenholder en altså det som står i tinglysingen med det som framkommer på side 17 i jubileumsboka under overskriften Rånåsfoss, ser en vesentlige forskjeller. I forbindelse med de organisasjonsendringer som har funnet sted i AEV i jubileumsåret, har det også skjedd eiendomsoverdragelser som bekrefter det som er angitt: Ved tinglysingen 20. mai 1997 overdrar Akershus Energiverk til Akershus Energi AS diverse eiendommer med bruksnummer under gårdsnummer 117 på

østsiden av Glomma for kr. 27.363.000,- . Videre overdrar Akershus fylke til Akershus Kraft AS diverse eiendommer på vestsiden av Glomma; gnr. 23 bnr. 3, gnr. 23 bnr. 4 og 5, gnr. 24 bnr 2, gnr. 24 bnr. 3, gnr. 24 bnr. 5 og 21, og videre noen bnr. under gnr. 31 og gnr. 40. Så følger diverse bruksnumre på østsiden av Glomma under gnr. 115, 117, 122 og 124 for tilsammen kr. 1.640.000.000,-. Denne helt ferske tinglysingen bekrefter altså tinglysingen fra 1914.

Livet langs elva i tidligere tider

Det var mange møller, sager og teglverk ved vassdragene i gammel tid. De fleste var små og flere hadde uregelmessig funksjon og levetid.

De gamle var enige om at det hadde vært teglverk under Sandnes gnr. 69.

På Sagbakken under gnr. 71 var det både mølle og sag. Mølla ble kjøpt av brukseier Haneborg i 1886, som et ledd i hele oppkjøpet av fallrettighetene i elva. Saga på Sagbakken var i perioder ganske betydelig.

På vestsiden av Glomma var det også ei lita sag i elva Den lå omtrent midt mellom de to bruene i dag, og var meget flomutsatt. Da lokomobilen/dampmaskinen kom i forrige århundre, ble denne saga flyttet på land. Saga fikk senere en oppblomstring under min bestefar, som moderniserte den. Tømmeret ble kjøpt i tylfter hvorav sagstokkene ble skjært og slipen slått på elva. Han fikk dessverre øreverv som gikk over til hjernebetennelse og døde etter tre dagers sykdom - bare 28 år gammel i 1897. Saga ble så leid ut til trelasthandlere, hvorav den siste het Kristensen og var fra Nes. Restene av sag og saghytte var godt synlige i 1930-årene.

På Neslerud gnr. 24 var det etter forholdene ei stor mølle. Det gikk egen veg dit - møllevegen - mellom mølla og Prinsevegen. Små partier av møllevegen er fortsatt synlige. Prinsevegen ble ifølge muntlige beretninger anlagt av prins Frederik etter at kong Christian 5. i 1683 tok til med opprettelsen av Blaker Skanse. Prinsevegen lå såpass langt unna Glomma

at svenske spioner og soldater ikke skulle kunne se norske troppe-bevegelser. Mellom Glomma og Prinsevegen fortsatte den opprinnelige vege, Elvetråkket, å bestå. Min oldemor, Othilde, eide og bodde på Blaker Skanse etter mannens død og skiftet med barna. Dette forsterket den historiske interesse hos mine besteforeldre og foreldre.

Min mor kjørte fra Neslerud med hest på Elvetråkket til Blakjer Sundsted i 1900-1920-årene. På Gerhard Munthes kart over Raumarki er denne nordgående veg langs Glomma påtegnet. Veggen var meget viktig, fordi ikke bare Nes, men også Odal og Solør hørte til Raumariki. Glomma hadde navnet «Raum Elf». Flere gårder har andre navn på dette kartet enn i dag. Neslerud heter f.eks. Narfurud. Og fossen må en anta het Narfufoss.

Under Svartedauen 1349-50 døde etter beretninger folkene på Narfurud - liksom på de andre elvegårdene. Halvparten av Norges befolkning døde under denne pesten, og det tok meget lang tid før befolkningsveksten kom ordentlig i gang. Etter tradisjonen kom det nye brukere til Narfurud etter omlag et hundre år, og de fant antakelig nesle i møkkatomtene og på stuejordet. Derfor skiftet gården navn til Neslerud, og etter hvert som gården skjøt fart endret den navnet på fossen nedenfor (på vestsiden) fra Narfufoss til Neslerudfoss.

Hva skulle fossen egentlig ha hett?

I tiden før 1920 var det alltid mye folk ved fossene langs elva sommer og høst. Det var mye fisk her når harr og sik gikk opp fra Øyeren. Folk tente bål, hadde med seg niste og drikkevarer - gjerne også litt hjemmebrent. I disse sammenhengene hørte min mor at de kalte fossen for Ulvefossen. Og det hadde sin naturlige forklaring.

Når Glomma var flomstor fór vannmassene over skjæra ved Runås og videre over stryka ved Sandnes og Simonrud. I vill og økende fart jaget vannmassene gjennom Eidsfossen og Narfufossen, og ved passering av sluktene

gav vannmassene fra seg et ul, som kunne høres ut som et ulveul eller ulvehyl. Både ulv og ulvehyl hadde en sterk og særegen vektlegging i eldgammel tid. Dette forteller blant andre Snorre Sturlason. Når flommen pågikk, kunne folkene på gårstun og jorder ikke snakke sammen på grunn av fossebulderet. Og det gamle norrøne ordet for ulv er Narf.

På østsiden av Glomma har det med stor sannsynlighet hett Eid fra gammelt av. Ordet Eid fortalte i tidligere tider at det var på denne siden av elva en skulle trekke båtene forbi fossen. Naturforholdene ved Eid (Eidsfossens strand) tilsa nok det.

Verden er slett ikke som før. Nå trekkes båtene forbi fossen på motsatt side, på vestsiden. Og det har jo sin årsak i utbygging av jernbane og to kraftverk.

Men så til slutt: Hva skulle fossen, stedet og kraftverkene egentlig ha hett? Fra gammelt av var det et godt navn på hver side av elva. Hvorav ingen i dag er i bruk.

Rolf Aas

Bygdebok for Sørums utsatt

I kommunestyremøtet i september 1997 ble forslaget fra kulturutvalget om å gå i gang med et bygdebokprosjekt for Sørums boplatser- og gardshistorie nedstemt. I stedet fikk Arbeiderpartiets forslag om utsettelse av spørsmålet på ubestemt tid flertall med stemmene fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet. Se forøvrig lederens kommentar på siste side.

Per O. Asak fortsetter her sin beretning om Børke-gardene på Frogner. Første artikkel, som omhandlet Børkeættens slektledd fra 1610 til 1685, stod i nr. 2, 1997 (Skytilen nr. 2 - 1995).

«Børkeættens saga», del 2

Jakob og Berte

På Østigarn var enken Eli død i 1697. Hun hadde først vært gift med Kristoffer Børke og som enke giftet hun seg med Jakob Haraldsen fra Vestre Asak i Skedsmo (se ellers RÆÅ bind 1, side 81). I 1700 ble enkemannen Jakob gift med Berte

Torgersdatter Berg i Skedsmo. Med disse kom en ny slekt på Østigarn Børke. Berte tilhørte riktignok den gamle odelslekta fra Leirud da hennes far Torger Olsen Berg var dattersønn til Kristoffer Frogner (se RHÅ bind 10, 1978, s. 81). Olaf Børke har også skrevet om disse folkene i «Børkeættens saga».

Jakob og Berte tilhørte en velstående familie. Det ser en på de giftemål de fikk ordnet for sine barn. Sønnen Torger kom til Skedsmovolden, nåværende prestegard i Skedsmo, og sønnen Harald kom til Stensby i Eidsvoll og ble sjøleier der. Den eldste sønnen Hågen ble «bare» leilending på garden Mo i Frogner. Nå viser det seg at Mo er skysskaffergard, og det var gode penger å tjene sjøl om en var leilending. Den yngste sønnen Jakob ble gardbruker på Tøyen i Hakadal. Av døtrene må jeg nevne at Berte ble gift til nabogarden Vestigarn Børke. Der bodde fremdeles den gamle ætta Olaf Børke skriver om. Ei anna datter, Marte, ble gift til nabogarden Rud i Frogner. Rudætta kom etterhvert til å bosette seg på Østigarn Børke. I 1742 er det skifte etter Jakob Haraldsen og hans hustru Berte Torgersdatter. De etterlot seg ti barn som var i live ved skiftet. Ingen av disse barna overtok Østigarn.

Derimot hadde Torsten Nilsen fått tilsagn om å overta Østigarn. Torsten, som

var født i 1715, var sønn av Nils Olsen Rud og Anne Torstensdatter. Nils Rud var bror til enken Eli som før var gift med Jakob. På denne måten kommer Rudætta tilbake til Østigarn til 1840 (se skjema 2). En ting har Torsten måttet love, og det var at han måtte gifte seg med Hågen Mos eldste datter Kari. Hun var i 1742 bare 13 år gammel, og de må ha giftet seg før 1750. (Kirkeboken for Sørumsønder ligger i denne perioden.)

Torsten og Kari

Torsten Nilsen var født i 1715, og ble fra 1745 eier av Østigarn Børke. Det er litt uklart når han ble bruker, men han kan ha vært medhjelper for Jakob Haraldsen, da denne ble gammel. Siden ble som nevnt Torsten gift med Jakobs sønne datter Kari. Kari og Torsten fikk følgende barn (nevnt i skiftet 1773):

- a) Jøran, født ca. 1752,
- b) Inger, født ca. 1754, (seinere gift med Ola Torstensen Rud),
- c) Anne, født ca. 1757,

d) Berte, født ca. 1761 (seinere gift med Gunder Finnsen Leirud).

Det er ellers lite vi vet om hvordan Torsten og Kari hadde det. Torsten har nok likevel greidd seg bra. Han eide sjøl Østigarn Børke. Vi får også de første opplysningene om at Torsten hadde en husmann under garden. Husmannen hette Torger Andersen, og så vidt en kan se må han være sønn på nabogarden Sorknes. Navnet på husmannsplassen er ikke oppgitt, men det er mye som tyder på at husmanns-plassen hette Spellvoll. Denne plassen lå helt på grensen mot gardene Sorknes og Berger i Skedsmo. Torger var født i 1741, og døde i 1809. Torger var gift flere ganger og fikk mange etterkommere.

Vestigarn Børke hadde også en husmann som bodde på Spellvoll, slik at det en stund må ha bodd to husmanns-familier på dette stedet. Straks etter at Torsten Nilsen var død i 1773 ble enken Kari attgift med Gullik Olsen fra nabogarden Enger i Skedsmo.

Gullik og Kari

Gullik tilhørte den gamle slekta fra Enger. Han var født ca. 1725. Gullik var også søskenbarn til Erik Hansen på Vestigarn. Gulliks far Ole Gulbrandsen Enger var bror til Hans Gulbrandsen Leirud, som var far til Erik Vestigarn. Gulliks mor Eli var datter til Svein Andersen Leirud og Åse Olsdatter, født Rud. Rudætta fortsatte å bo på Østigarn (se skjema 2).

Før Kari ble gift med Gullik står hun noen år som bruker sjøl. Dette kommer fram i kildene for ekstraskatten i 1775. Her er noen eksempler fra Vestbygda i Frogner:

- Torsten Ruud betaler 2 ort (= 1/2 daler)
- Gulbrand Edsval, Søren Edsval og Tarald Hexeberg betaler 1 ort hver (= 20 skilling)
- Kari Børke og Erik Børke betaler 1 ort hver (= 20 skilling)
- Lars Svennerud betaler 12 skilling, og det samme gjør bonden på Sorknes.
- Jon og Nils Hexeberg betaler bare 8 skilling hver.

Til sammenlikning for disse bøndene var f.eks. den største skattyter i Sørum, fogden Wangensteen på Øvre Vilberg, satt opp med en skatt på hele 6 daler (dvs. 12 ganger mer enn Torsten Ruud).

Kari døde i 1795. Da hadde hun og Gullik overlatt garden til hennes eneste sønn Hågen Torstensen. Med Hågen og hans unge kone Dorte går vi inn i det 19. århundre. Øivin Ribsskog har i Romerike historielags årbok bind II side 116 skrevet om denne slekta på Østigarn Børke på 1800-tallet i sin artikkel «Asbjørnsens første elev». Hågen og Dorte fikk bare en datter, Kari Hågendatter, som vokste opp og ble gift med Ole Gulbrandsen fra Nordby i Skedsmo. Disse igjen fikk bare en sønn, Hans Jakob, som ble Peder Christian Asbjørnsens første elev.

Per O. Asak

Fra Skytilen nr. 3 - 1995

P. Chr. Asbjørnsen som huslærer på Børke i Sørum

Det må ha vori leitt for Asbjørnsen dei siste åra før examen artium å stå utanfor det akademiske livet. Det er ei forvitneleg tid med sterke brytingar og motsetningar, og dei fleste av dei næraste venene og jamnaldringane hans hadde vorti akademikarar. Jørgen Moe vart student i 1830, og jamvel den fire år yngre Grøtung tok sin examen artium eit år føre Asbjørnsen. Og då han endelig 21 ½ år gamal var ferdig med skulen, kunne han ikkje få nytta det glade studentlivet, men laut taka ut or byen for å tena sitt brød. Han drog til Romerike og var huslærer der meste tida til våren 1837.

Dei tre åra på Romerike fekk ovleg mykje å seia for heile framtida hans. Der hadde han opplevingar som har vorti karakteriserte som dei viktigaste i livet hans, og det var her han for alvor byrja med forfattarskapen sin og med det folkeminnearbeidet som skaffa honom så stort eit gjetord. Heilt til no nyleg har vi visst sers lite om Romeriks-opphaldet, og det som har vori skrivi om denne bolken av

livet hans har i sumt vori misvisande. Asbjørnsen sjølv er mykje knapp i opplysningane sine, og dessutan er minnet hans ikkje absolutt pålitande i alle småting. Men med hjelp av samtidige dokument er det mogeleg å få ei nokolunde klar førestelling om kvar han var og kva han gjorde i desse åra.

Kvar og kven var han huslærer hjå?

Det fyrste spørsmålet som melder seg er dette: *Kvar* på Romerike var Asbjørnsen, og *kven* var han huslærer hjå? Asbjørnsens biograf Hans Hansen kom, etter å ha skaffa seg opplysningar hjå folk frå Romerike, til det resultat at det er «ikke tvilsomt at det var på gården Greni ved Vorma Asbjørnsen var huslærer i 1834, og at hans arbeidsherre var Ole (Jakobsen) Grinder». Men dette er ikkje rett, og det same gjeld det som er skrivi om at Asbjørnsen og Camilla Collett var kjende i 1830-åra alt og gjorde ein Mjøstur saman i 1833. Asbjørnsen sjøl fortel i 1846: «Ved Begyndelsen af 1834 antog jeg en Huuslærerpost i Sørum.» Her er det ikkje tala om noko opphald i Nes. Brevta til han viser at det var på garden *Børke* i Sørum han heldt seg; den gongen var det ikkje vanleg å nytta konvolutt; arket vart lagt saman, og på den blanke sida som vende ut, vart så adressa skriven. Brevta i 1834 er til «Student P. Chr. Asbjørnsen, Børke i Sørum». No er det to Børke-gardar, Østigarden og Vestigarden, og vi veit ikkje visst kva for ein han var på. Det er ikkje urimeleg at han har hatt elevar frå baa desse to bruka, som er tett innmed einannan. Men det ligg nærast å tru at det er den interesserte og kunnskapsrike Ole Gulbrandsen i Østigarden som har fått greie på og vendt seg til student Asbjørnsen for å få han til lærar for den einaste sonen sin. Det har utvilsamt hatt sitt å seia for Asbjørnsen at han kom til å verta kjend med denne opplyste og velvyrde bonden. Gulbrandsen synest å ha vori ein ihuga boklesar, som fekk Asbjørnsen til å låna ymse verk for seg på Universitetsbiblioteket. Etter gamal tradisjon kunne han kjempeviser, som

Asbjørnsen skreiv opp. I Vestigarden budde det då ei enkje, Kari Eriksdatter, som fortalde eventyr. I denne posten var Asbjørnsen i to år («en Huuslærerpost paa Landet, som jeg først forlod efter 2 Aars Forløb»).

P. Chr. Asbjørnsens korrespondanse

Han synest ikkje å ha vori så mykje oppglødd for naturen deroppe. Seinare talar han om «Romeriges trivielle Leerbakker og tørre eensformige Sandmoer», og Mistberget er «disse Egenes Øientrøst». Men likevel inneheld hans «Huldreeventyr» nokre av dei mest hugtakande bilete av Romeriksnatur som finst. Han «tilbragte megen Tid med jagt», og vart kjend med mange menneske. I grunnen har han vel trivist bra; han hadde heile livet ei stor evne til å finna seg til rette på mange stader og mellom mange slags menneske.

Ein må ikkje tenkja seg at han var avstengd frå alt samkvem med heimen og med vener inne i Christiania. Børke ligg berre tre mil frå Oslo, og Asbjørnsen, som var ein god fotvandrar, greidde det på dagen, jamvel om han laut gå heile vegen, noko som vel sjeldan hende. Han synest å ha vori i byen rett som det var. Av Utlånsprotokollane på Universitetsbiblioteket ser vi at hausten 1834 var han på lesesalen i den gamle biblioteksbygningen i Raadhusgata ikkje mindre enn fem gonger (11. og 16. september, 10., 15. og 30. oktober). Av kollegiet hadde han fått løyve til å låna bøker opp til Romerike, og det vart nytta godt ut. Han «søgte her efter bedste Evne at erhverve en Deel Kundskaber i nyere Sprog og deres Litteratur». Mellom utlåna finn vi Treschows «Forelæsninger over den Kantiske Philosophie», Heine, Tieck, Ossian m.m. Og dessutan greske bøker - huslæraren måtte på eiga hand førebu seg til kontinuasjonseksamen.

Han førde eit livleg brevsifte med Jørgen Moe om estetiske emne. Stutt tid etter at Asbjørnsen er komen til Børke, skreiv Moe til han: «Jeg vil foreslaae dig, at vi bestemme et lidet Afsnit af hvert Brev

til Afhandlen af æsthetiske Synsmaader og Momenter.» Vi ser at Asbjørnsen i minsto delvis har fylgt denne oppmodinga. Han skreiv ein kritikk av «Det historiske i Poesien» av Oehlenschläger: «Ei, ei, min Ven, De er jo virkelig Digter!» for di desse orda «omtrent udtaler min Forbauselse over din virkelig mig uventet vel digtede Fortælling... Jeg tillader mig altsaa at *formene*, at *Du virkelig kan blive Novellist.*» Men han har fleire ting å kritisera. 1. «Mangel paa *grundig* Opfatten af Characterer.» 2. «Mangel paa Mangel af Reminiscenser, hvormed denne Fortællings Plan og Konstruktion har faaet en den Skarpsynede noget for kjendelig Lighed med «Himmelbjerget» (av Blicher).» 3. «Skorten paa vis comica» (komisk evne), og endeleg; 4. «paa eet Sted i Fortællingen en gemen Svulst». Moe slutta med å seia at Asbjørnsen «sikkerlig med mere Øvelse og grundigere Studium af Meneskecharacterer kan blive en liden Maurits.»

De første litterære forsøk

Ikring halvtanna år etter sende Asbjørnsen inn til Studentersamfunet ei forteljing som het «Det uventede Møde». Han ville prøva å vinna ein litterær pris som samfundet etla ut. Forteljinga vart opplesen, og fekk ros for «godt og fejlfrit» mål, men det går tydeleg fram av Sylvester Sivertsons urbane brev til Asbjørnsen om saka at det ikkje har vori mykje om innhaldet, og den premien som han hadde gjort seg von om, synest han ikkje å ha fått da.

Vårsemesteret 1835 var Asbjørnsen i Christiania. Den 29. mai gjekk han opp til kontinuasjons-eksamen i dei tre fag der han hadde stroki, og var dermed endeleg ferdig med sin examen artium. Vi ser av utlåns- og lesesalsprotokollane på Universitetsbiblioteket at han har vori i byen fleire gonger om hausten òg, men han må - etter søknaden frå 1838 å døma - ha hatt huslærarposten i Sørum framleis.

Dei har vel ikkje hatt bruk for han på Børke lenger enn til utgangen av 1835. Han såg seg endå ikkje syn med å slutta som huslærer, og var atter «formedelst Mangel paa Soutine nødt til at antage en

Huuslærerpost i Januar 1836». Det kunne ikkje vera for løna skuld at han bytte post, for om den nye seier han beint fram at den var «daarlig aflagt». Den nye posten var på Fjeldstad i Gjerdrum hjå proprietær Ole Jacobsen Grinder.

Knut Liestøl

Hentet fra boka «P. Chr. Asbjørnsen: Mannen og livsverket», Oslo 1947

Kongeveien

Den gamle allmannaveien mellom Viken og Oplandene gikk over Leirsund. Veien gikk først over et vadested, men i slutten av 1700-årene gikk det ei bru over elva rett sør for Leirud. Brua var ikke sterk, og ble revet ned senere. Så tok man ferge i bruk ved Leirsund. Veien gikk fra Leirsund nordover gjennom Skrøvergardene (Skreuffner) fram til Mogardene, altså den veien som i dag kalles Gøteia eller Gåshølet.

Kongeveien ble anlagt omkring 1775, og det er restene av den som i dag kalles Trondheimsvegen. Veien gikk der den går i dag, over Sandbakken fram til Fjellbo, og videre ned til Høibo, som var en liten husmannsplass. Den ble kalt Taje, og det betyr «der tre veier møtes». Derfra gikk veien videre ned over Rud-gardene, hvor det var en stor dam på den tiden, og over jordene til Økern ned til skolen, altså Stenslettvillaen i dag. Og der vil du selv i dag se at gamleveien gikk rett ned på brua. Den eldste brua over elva ble antakelig bygget samtidig med at Kongeveien ble bygget, omkring 1785, kan jeg tenke meg.

Fra brua fortsatte veien over det som i dag er idrettsplass og opp jordnet til Melvold og over til Mogardene, der den møtte Gøteiavegen, som kom fra Leirsund. Senere ble Kongeveien avløst av den vegen som vi i dag kaller Trondheimsvegen. Den ble visst stort sett anlagt omkring 1880-åra. Og det var sikkert da veien ble lagt utenom den gamle skolen, og ble ført inn til brua i den skarpe svingen som var så lei - helt til den ble rettet ut og gikk like inn på den nye brua da den ble bygget.

Det har nok vært mange bruer over elva her, og i tur og orden er de blitt revet ned og bygget opp igjen, og på samme sted hver gang. Du kan ennå se stolpene i elva. Mange har trudd at brua en gang gikk litt høyere opp, ved den lille holmen som stikker ut i elva der. Men de stökkene som fortsatt står der, ble i sin tid satt ned for å bryte isen, og ta av presset for brua.

I sin tid gikk det også en vei ned fra

Gunhild Nilsen er vokst opp i smia på Brua, og veien som passerte langs smieveggene var en viktig del av hennes oppvekst. Fortsettelse følger.
--

Rud til hagan ved elva. Der var det vadested før den første brua kom, over til det dere unge kaller Stranda. Fra brua gikk det også en vei nordover langs elva på vestsiden, helt fra gammelt av, og den gikk oppom alle gårdene. I 1884 ble det vedtatt å bygge en ny vei. Det er den som i dag kalles Gjerdrumsveien, som går over Hexeberg-grenda til Rud i Gjerdrum. Først i 1891 ble dette arbeidet påbegynt, men så sent som i 1900 var visst veien ennå ikke ferdig.

Så får jeg vel føye til at den veien som i dag kalles Sørumsveien i mine yngre dager ble kalt Haldensveien, og den gikk den gangen opp den bratte kirkebakken til Kirkebakkene og østover. **Gunhild Nilsen**

Kongeveien II

I Peder Ankers og Lars Ingiers embetstid ble det, så vidt det kan sees, ikke arbeidet på veien over Gjelleråsen. På grunn av planketrafikken fikk tydeligvis Strømsveien prioritet. Gjelleråsveien var så å si aldri i god stand; vår og høst var den nesten ufremkommelig for vogner.

Ingier og Anker tok seg nok av Trondheimsveien de også. Men det var særlig på Romerike de satte i gang større anlegg på veien. Gjennom Skedsmo og Sørum ble det til dels bygget helt ny vei. I 1789 fikk Ingier kanselliets tillatelse til å legge om veien gjennom Nitja og Leira. Et kongelig reskript av 13. april det året fastsetter at «den af General-Veimesteren foreslagne Vei, fra Melvold og Mo i Sørum, forbi Rud, Sørkenæs og Høgslund,

til den gamle vei ved Skrimstad i Skedsmo, skal anlægges saaledes, som det af General-Veimesteren er foreslaaet.»

Sommeren 1802 kom arbeidet i gang og ble tydeligvis drevet med stor kraft. I Budstikken for 1802 leser vi, i en artikkel om veiene i Akershus fylke: «Sommeren 1802 er ved Hjælp af en gevorben Commando under Lieutenant P. Hjort den Trondhjemske Kongeveie, som forhen gik om Leersund, paabegyndt at omlægges paa omtrent 1 Miil fra Skrimstad forbi Skolsæg-Fjeldet paa vestre Side af Skydsmoe Præstegaard om Rud, med en Broe over Leer-Elven, forbi Melvold til Skydsskiftet Moe i Sørum Præstegjeld; ved hvilket Arbeide, hvorved Skydsmoe, Sørum. Ullensager og Gjerdrums Almuer kom til Hjælp, tillige Lieutenanterne C. Hjort og Hygen vare ansatte.»

Året efter var arbeidet med veien og broen ferdig: «1803 continuerede Veiarbeidet paa Trondhjemske Kongevei gjennom Skydsmo og Sørum Præstegjeld ved en gevorben Commando under Lieutenanterne P. Hjort, P. Prydz og C. Hjort. Under den førstnævntes Inspection blev tillige en Broe bygget i Frogner Annexsogn i Sørum Præstegjeld over Leer-Elven, kaldet Leer-Elv-Broen, som kostede 1114 Rd og 87 ss.»

I 1804 ble den nye broen, som var en trebro på peler, solgt ved auksjon for godt og vel 7000 Rd. Den høye pris skyldtes at med broen fulgte rettighet til å oppkreve bompenger. Den tyske reisende Leopold von Buch, som kom til Leirelvsbroen et par år senere, syntes det var merkelig å treffe på systemet med bompenger i Norge. I England kunne man vente seg slikt, mente han, men ikke i vårt land.

Sommeren 1804 var det arbeide i gang på Trondheimsveien i Sørum, sannsynligvis er den gjort ferdig til Mo i det året. I artikkelen i Budstikken heter det under 1804: «Sommararbeidet paa den Trondhjemske Kongevei igjennem Skydsmo Sogn (blev) continueret ved en gevorben Commando under Lieutenant P.

Prydz og igjennem Sørum, under Lieuterne C. Hjort og N. Riis.» **H.O. Christophersen**
75 år med Blaker Idrettslag

Blaker Idrettslag feiret sitt 75-års-jubileum 10. september med stor jubileumsfest og utgivelse av jubileumsbok. En redaksjonskomité bestående av Nils Chr. Halvorsrud, Jorunn Bogen, Wenche R. Enger, Torild Tjernås Hoel og Kjersti Lindblad Nyman har meget fortjenestefullt mellom to permer og over 192 sider fått samlet både faksimiler av jubileumskriftene utgitt til 50-års-jubiléet i 1972 og 65-års-jubiléet i 1987, og et tillegg på 34 sider om virksomheten de ti siste årene.

De tre delene av jubileumsboka framstår som svært forskjellige. Skriftet til 50-årsjubiléet tar for seg historien fra stiftelsen av Fossum Skiklubb (senere endret til Blaker Skiklubb i 1924, til Blaker Idrettsforening i 1925, da friidrett og fotball ble tatt opp som idrettsgrener, og endelig til Blaker Idrettslag i 1932) 10. september 1922 fram til sammenslutningen med Fjuk Sportsklubb (stiftet 6. juli 1933) 1. januar 1951.

Skriftet til 50-års-jubiléet tar videre for seg de forskjellige idrettsanleggenes historie og gir en levende idrettshistorikk med mange navn og resultater innenfor ski, fotball, friidrett, håndball og skøyter, og avsluttes med en oversikt over alle styremedlemmer og oppmenn for de ulike grener både for Fossum/Blaker og Fjuk fra stiftelsen og til jubileumsåret 1972.

Oversikten for årene 1973 til 1987 er forsøkt satt opp etter de samme linjer som 50-års-jubileumsboka. Odd Skullerud er med i redaksjonskomitéen for begge. Trimgruppa er her med som ny aktivitet fra 1985. Den siste sida skjemmes imidlertid sterkt med at navnene i oversikten over styremedlemmer og gruppeformenn er kuttet en centimeter for langt inn på høyre side. Her burde redaksjonskomitéen sende ut en korrigeret side vi kan lime inn i boka, blant annet for å dokumentere at det virkelig er Jan Terje Stenby som var leder av trimgruppa de tre første åra.

Tillegget om de siste ti årene er også forsøkt disponert etter det samme

mønster som de to tidligere jubileumsbøkene, med det nye garderobebygget på Bruvollen fra 1993 og allidretten (eller idrettsskolen) fra 1990 som de store nyhetene. Ny er også Blaker Sparebank Cup for de yngste fotballspillerne. Den har vokst fra 45 lag som deltok i 1988 til 128 påmeldte lag i 1997. Interessen for deltakelse har faktisk vært så stor at en har måttet si nei til flere lag de siste to årene. Et flott flyfoto i lav høyde fra Blaker Sparebank Cup i 1997 preger da også omslagssiden på jubileumsboka, som har fått sin grafiske utforming hos PDC i Aurskog av Ingar Knutsen, Rune Fjellheim og Sven Erik Wolla.

Det er et flott initiativ Blaker Idrettslag har tatt ved å utgi denne boka, som medlemmene har fått tilsendt gratis. På denne måten er en unik lokal idrettshistorie blitt tatt vare på og kan bringes videre til nye generasjoner. Det er et lite savn at en for de siste ti åra bare nevner formennene, og ikke gir en oversikt over samtlige styremedlemmer og gruppeformenn som i de to tidligere utgavene. Jeg savner også en ajourføring av klubbstatistikken i friidrett fra 50-årsutgaven og en oversikt over banerekordene på Bruvollen. Men kanskje er det ikke store forandringer siden 1972? Det er nokså åpenbart at aktiviteten de siste 25 årene i Blaker Idrettslag har endret seg fra individuelle prestasjoner i løype og på bane til lagidrett for mange og aktiviteter uten konkurransepress for de aller yngste.

All ære til Blaker Idrettslag og redaksjonskomitéen for jubileumsboka, men en kunne til 100-årsfeiringen i 2022 ønske seg en *nyskrevet* jubileumsbok hvor materialet fra alle de tre delene blir sammenfattet. Det er ikke noe å vente med. Tjuefem år går fort, og mange av dem som i dag er de beste muntlige informantene vil da være borte. **Svein Sandnes**

Lederens spalte

Atter en gang har politikerne sagt nei til en bygdebok med bosetnings- og slekts-historie i Sørums. Hvorfor er det

vanskeligere å realisere en slik bygdebok i Sørums enn i de andre Romeriksbygdene? Er politikerne i Sørums mindre bevisst sitt forvaltningsansvar for bygdefolkets felles kulturarv?

Det som forundrer oss er at prosjektet ble stoppet i kommunestyret *uten* at man først undersøkte om prosjektet kunne finansieres, selv om *det* var anbefalingen fra kulturstyret.

Forspillet var et brev til ordføreren hvor historielaget inviterte kommunen til samarbeid for å se om et bygdebokprosjekt kunne realiseres. Ordføreren responderte positivt, og på oppdrag fra ham laget historielaget og Jan Erik Horgen et beslutningsgrunnlag til kulturstyret og kommunestyret.

Jan Erik Horgen, som er en av landets mest anerkjente og erfarne bygdebok-forfattere, sikret en gjennomarbeidet og faglig god innstilling hvor også både kostnadssiden og inntektssiden kom godt fram. Opplegget var fleksibelt ved at kostnadene kunne fordeles over mange år, og ved at store deler av arbeidet kunne gjøres av frivillige.

Hvordan kan flertallet i kommunestyret si nei til en så viktig kulturoppgave i stedet for å bli oppglødd over initiativet og utsikten til å få et faglig toppprodukt? Det forundrer oss at de i slike tilfeller ikke går offensivt til verks og forsøker å jobbe fram en finansieringsplan.

Nå har vi alle en jobb å gjøre! Alle vi som er lokalhistorisk interesserte bør hjelpe politikerne til å skjønne at bygdefolket ønsker at Sørums historie skal bli tilgjengelig på samme måte som i våre nabokommuner. Bygdeboka må inn i budsjettene - det er nå snart 30 år siden denne saken ble tatt opp første gangen, og en manglende realisering skyldes ikke prosjektets kostnad, men manglende vilje til å avsette midler til dette formålet.

I nabokommunene våre satses det betydelige beløp på kulturregistrering og dokumentasjon av lokalhistorien p.g.a. Gardermoen og den utbyggingsvirksomhet man forventer i kjølvannet av flyplassen. I vestre del av Sørums er denne

forandringsprosessen godt i gang allerede. I følge språkforsker Bottolf Helleland har 30% av bydenes stedsnavn forsvunnet siden 1950-tallet. Dette sier noe om hvor raskt historien blir borte.

Skal vi la politikerne trenere saken enda noen tiår, eller skal vi sammen synliggjøre hva vi mener? Politikerne er bevisst velgernes ønsker når mange røster reiser seg - det kommer jo alltid et nyvalg.

Alle vi som er glade i Sørums kultur bør i den daglige samtale fremme kulturens betydning overfor politikerne. Lykke til!

Dag Nordsveen

Bygdebok for Sørum

Vi vil i neste utgave av Artikler fra Blaker og Sørum Historielag presentere det beslutningsgrunnlag som Historielaget og Jan Erik Horgen har utarbeidet for kommunen. Den viktigste kostnaden er lønn til bygdebokforfatteren. Produksjonskostnadene forutsettes dekket ved salgsinntektene.

Artikler fra Blaker og Sørum Historielag redigeres av Svein Sandnes.

**Reuturadresse: Svein Sandnes,
Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS**

B